

Omgaan met allochtone leerlingen

Een culturele benadering

Krishna Autar

Een Turkse jongen in groep 8 van het basisonderwijs wil niet met meisjes samenwerken, omdat dat niet van zijn vader mag. Een Marokkaanse jongen accepteert niet het gezag van de leerkracht, aangezien zij een vrouw is.

Al geruime tijd signaleren leraren dat zij sommige gedragingen van allochtone leerlingen niet goed thuis kunnen brengen. De voorbeelden laten zien dat de kloof tussen de pedagogische opvattingen van de school en die van veel allochtone ouders nog niet is overbrugd.

In de discussie over de aanpak van allochtone jongeren spelen twee visies een rol. De ene visie is gebaseerd op de opvatting dat men autochtone en allochtone leerlingen op dezelfde wijze dient te benaderen: gelijke monniken, gelijke kappen. Volgens de andere visie moet men rekening houden met de specifieke culturele achtergrond van allochtone kinderen. Ik kies voor de tweede benadering, want rekening houden met de achtergronden van kinderen is een belangrijk pedagogisch uitgangspunt voor ons denken en handelen in het onderwijs.

Opvoeding schijnt niet meer belangrijk in het onderwijs. Ook wordt er weinig aandacht geschonken aan de opvoedingsdenkbeelden en opvoedingspraktijken bij migrantenpopulaties. Wat moeten onderwijsgeevenden dan weten om allochtone leerlingen op een gepaste wijze te benaderen?

In deze bijdrage kijk ik vanuit de culturele invalshoek naar sommige gedragingen van leerlingen. Daarbij maak ik gebruik van de vier dimensies van Hofstede om cultuurverschillen te verklaren. Ik begin met een samenvatting van de vier cultuurkenmerken.

Machtsafstand

Samenlevingen onderscheiden zich door grote en kleine machtsafstanden. In culturen met een grote machtsafstand verwacht men van kinderen dat zij gehoorzaam zijn aan ouders en leraren. Zelfstandigheid wordt bij het kind niet gestimuleerd. Respect voor ouders en leraren wordt gezien als een belangrijke deugd. Straf wordt gezien als iets positiefs en goed voor de karaktervorming van het kind. In het leerproces stippelt de leraar de intellectuele leerroute uit. Leraren worden publiekelijk niet tegengesproken of bekritiseerd en zelfs buiten de school worden ze met eerbied behandeld. Het gevaar dat aan dit systeem kleeft, is dat de kwaliteit van het onderwijs in grote mate wordt bepaald door de kwaliteit van de leraren.

Daarentegen worden kinderen in culturen met een kleine machtsafstand min of meer als gelijken behandeld. In de opvoeding leren kinderen zo snel mogelijk hun eigen boontjes te doppen. Persoonlijke onafhankelijkheid is een ideaal in deze samenleving. In deze culturen verwacht men van leraren en kinderen dat zij elkaar behandelen als gelijken. Het leerproces is leerlinggericht. Vragen stellen wordt als een actieve betrokkenheid van het kind gezien. Als een leerling zich misdraagt, kiezen ouders vaak partij voor het kind en tegen de leraar. In dit systeem is de kwaliteit van het onderwijs sterk afhankelijk van de mate waarin het veronderstelde tweerichtingsverkeer tussen leerlingen en leraar tot stand komt.

De meeste ouders van niet-westerse allochtone leerlingen komen uit landen waar de machtsafstand groter is dan in Nederland. Ze worden hier geconfronteerd met omgangsvormen waarbij leerlingen in hun ogen geen respect hebben voor leraren. Soms pakt dit verkeerd uit, doordat een leerling de machtsafstand te laag inschat en daardoor overkomt als brutaal en onbeschoft. In zijn aanpassing is de leerling dan doorgeschoten.

Individualisme en collectivisme

In collectivistische culturen leven de meeste kinderen in een groot familieverband. Het bewaren van de harmonie met je familie is een belangrijke deugd. Er wordt gebruik gemaakt van beleefde manieren om een verzoek af te wijzen. Schaamte is een ander belangrijk begrip in de collectivistische familie. Als iemand uit een groep de regels van de samenleving overtreedt, zullen alle leden van de groep zich schamen. Ook het begrip 'gezicht' speelt een belangrijke rol. Bij overtreding lijdt je gezichtsverlies, dat is vernedering. In een collectivistische schoolklas gelden harmonie en het bewaren van 'gezicht' als hoogste deugden. Bescheidenheid en terughoudend gedrag kunnen in de Nederlandse context leiden tot verkeerde interpretaties. Nederlandse leerkrachten kunnen dit gedrag ervaren als geen belangstelling hebben voor de les.

Confrontaties en conflicten dienen zó geformuleerd te worden dat niemand zich persoonlijk gekwetst voelt. Beschamen is een effectieve manier om overtreders te corrigeren. Hierbij wordt een beroep gedaan op de eer

van de groep waartoe de overtreder behoort. De groep zal hem wel weer in het gareel houden. De leraar doet er verstandig aan om zijn leerling als lid van een groep te benaderen, en niet als individu.

Het doel van het onderwijs is het bijbrengen van vaardigheden en deugden die nodig zijn om een acceptabel groepslid te zijn. Het onderwijs is sterk leerstof- en docentgericht. Reproductie van kennis staat centraal.

Het behalen van een diploma of getuigschrift als afronding van een studie wordt in deze culturen niet alleen gezien als een eer voor wie het behaald heeft, maar ook zijn wij-groep.

In individualistische culturen daarentegen is het een deugd om te zeggen wat je denkt. Als je eerlijk en oprecht bent, toon je je ware gevoelens. Confrontatie is nuttig, omdat men gelooft dat uit de botsing van meningen een hogere waarheid komt. Conflicten worden niet vermeden, maar als een normaal onderdeel van het familieleven beschouwd. Gevoel voor schuld is belangrijk in de individualistische samenlevingen. Het persoonlijke geweten functioneert als een innerlijke gids.

In individualistische culturen vinden leraren belangrijk dat leerlingen in de klas het woord nemen. Andersom verwachten de leerlingen behandeld te worden als individuen. In deze culturen is het doel van onderwijs het individu voor te bereiden voor een plaats in de samenleving te midden van andere individuen. In de praktijk houdt dit in leren omgaan met nieuwe, onbekende en onvoorziene situaties.

Masculiniteit en feminiteit

In masculiene samenlevingen zijn de sekserollen duidelijk gescheiden. Van mannen wordt verwacht dat zij assertief zijn en gericht op materieel succes. Vrouwen horen bescheiden en teder te zijn. Hun inspanningen moeten vooral gericht zijn op de kwaliteit van het bestaan.

Daarentegen is een samenleving feminien als de sekserollen elkaar overlappen. Niet alleen vrouwen maar ook mannen dienen bescheiden en teder te zijn. Beide zijn gericht op de kwaliteit van het bestaan. In een feminiene samenleving is slagen voldoende. Uitblinken is niet iets waar je openlijk over spreekt. Nederland staat bekend als een feminiene samenleving, waar zorg voor de zwakkeren centraal staat. In de Nederlandse situatie is het beste jongetje van de klas een belachelijke figuur. Dit cultuurkenmerk is voor veel allochtone ouders niet herkenbaar. Hun ambitie is soms extreem hoog, ze leggen veel nadruk op prestatiedoelen in de opvoeding.

Onzekerheidsvermijding

Bij dit cultuurkenmerk onderscheidt Hofstede samenlevingen met een sterke en met een zwakke onzekerheidsvermijding. Het gaat hier om de mate waarin leden van een cultuur zich bedreigd voelen door onzekere of onbekende situaties.

In culturen met een sterke onzekerheidsvermijding leren kinderen in het gezin welke ideeën goed zijn en welke een taboe. Ook de scheidslijn tussen goed en kwaad is scherp getrokken. In samenlevingen met weinig onzekerheidsvermijding krijgen onbekende situaties, mensen en ideeën het voordeel van de twijfel. Afwijkend gedrag wordt niet zo gauw als bedreigend gevoeld. Terwijl 'wat anders is, is gevaarlijk' een veel voorkomende gedachte is in samenlevingen met een sterke onzekerheidsvermijding, is in culturen met zwakke onzekerheidsvermijding 'wat anders is, interessant'.

In samenlevingen met sterke onzekerheidsvermijding is het onderwijs sterk gestructureerd, de doelstellingen zijn precies omschreven. Leerlingen verwachten dat nauwkeurigheid wordt beloond. Van docenten verwacht men dat zij deskundig zijn en alle antwoorden weten. Als iets zo gemakkelijk is dat studenten het zelf kunnen begrijpen, gaat men ervan uit dat het wetenschappelijk niveau twijfelachtig is. Leerlingen mogen niet openlijk met hun docenten van mening verschillen.

Daarentegen hebben leerlingen in samenlevingen met weinig onzekerheidsvermijding een hekel aan structuur. Voor leerlingen is het acceptabel als een docent zegt: 'Ik weet het niet.' Ze hebben waardering voor docenten die gewone taal gebruiken en voor boeken die moeilijke onderwerpen eenvoudig uitleggen. Van leerlingen verwacht men een kritische houding.

Transculturele benadering

De transculturele benadering komt tot uitdrukking in een specifieke houding van de school jegens leerlingen en ouders. Deze benadering is gericht op het overbruggen van cultuurverschillen. Van leerkrachten wordt verwacht dat zij niet alleen centrisch maar ook excentrisch kunnen denken en handelen. In de praktijk komt dit neer op het overstijgen van je eigen cultuur. De leraar probeert te begrijpen waarom hun gedrag anders is dan hij verwacht had. Hebben sociaal-economische factoren er invloed op, of persoonlijkheidskenmerken, of juist culturele kenmerken?

Lerarenopleidingen besteden weinig aandacht aan deze competenties. Meestal leren leerkrachten – met vallen en opstaan - in de praktijk. Leerkrachten met meer kennis over andere culturen hebben betere

contacten met leerlingen dan hun collega's. Ze hebben erover gelezen, zijn in andere landen geweest en komen regelmatig thuis bij allochtone leerlingen. Deze leraren valt meestal op dat er daar op een heel andere manier wordt gecommuniceerd en dat de verhoudingen in het gezin andere patronen laten zien. Dat heeft vooral te maken met het feit dat mensen uit geïndustrialiseerde regio's op een andere wijze met elkaar omgaan dan mensen uit traditionele streken overal in de wereld. Zo staat in een industrieel land als Nederland de inhoud van het gesprek centraal. Men 'valt met de deur in huis'. Deze vorm van communicatie komt vooral bij allochtone leerlingen en ouders uit traditionele samenlevingen niet goed over. In de regio's waar traditionele beroepen worden uitgeoefend, wordt in een gesprek juist de nadruk gelegd op de relatie.

Als iedere leerkracht alleen blijft denken vanuit zijn eigen cultuur zal de communicatie met allochtone leerlingen en ouders moeilijk zijn. Daarom pleit ik voor een transculturele aanpak. In een transculturele aanpak wordt de cultuurkloof tussen mensen overbrugd. Er wordt informatie uitgewisseld om meer begrip voor elkaars standpunt te krijgen. Daarna wordt gezocht naar een compromis of de school kan stellen dat bij een bepaald probleem de allochtone ouder of kind zich moet houden aan de regels van de school (bijvoorbeeld op tijd terugkomen van vakantie).

Als scholen dit uitgangspunt serieus nemen, zullen leerlingen en leerkrachten elkaar beter begrijpen. Daarom is een gemeenschappelijke transculturele visie van de school ook zo belangrijk: alle leerkrachten, maar ook overige personeelsleden, dienen vanuit dezelfde vooronderstellingen hun contacten met de leerlingen op te zetten.

Als we kijken naar de vier cultuurkenmerken van Hofstede, kan de cultuur van traditionele allochtone leerlingen in menig opzicht afwijken van de cultuur die in het Nederlandse onderwijs verondersteld wordt. Een transculturele leerkracht zal zich op de hoogte stellen van de culturele gewoonten van de leerlingen en de pedagogische visies van de ouders. Daarentegen zullen ook de leerlingen bereid dienen te zijn rekening te houden met de cultuur van de school en met de eisen die de school en de samenleving aan hen stellen. Deze wederkerigheid vormt de basis voor een goed transcultureel gesprek. Daarbij is van belang dat de school ook het initiatief neemt en een open houding toont ten aanzien van de andere cultuur. Iemand met een open houding kan zich verplaatsen in de situatie van de ander en hij is gevoelig voor diens cultuurgebonden gedragingen. Hij zal cultuurvreemd gedrag niet zomaar veroordelen, maar is bereid iets van de andere cultuur te leren. Daarbij zal hij de andere maar ook zijn eigen cultuur kritisch moeten beoordelen. Een open houding kun je via opvoeding meekrijgen, maar is niet vanzelfsprekend en niet aangeboren. Het kan ook aangeleerd worden door de ervaring in het contact met de ander. Deze benadering veronderstelt dan ook dat de (aanstaande) leerkracht vooral praktijkervaring met andere culturen opdoet.

Dit artikel is verschenen in Bulletin Onderwijs & Inspiratie, nr. 32-7, thema 'Sociaal competent'. Het nummer is na te bestellen via tel. (033) 4606025 of w.koekkoek@unienzv.nl